

KABANATA 12

PAMPANITIKAN

Isa sa napakahalagang bagay na dapat ring matutuhan n gating mga mag-aaral ngayon ay ang panunuring pampanitikan. Mapapahalagahan lamang natin nang lubos ang isang akda kung tayo'y may kinalaman sa pagsusuri nito.

Narito ang limang mahahalagang batayan ng panunuring inilahad ni Virgilio Sagun sa kaniyang mabisang Panunuring Pampanitikan:

1. *Pormalistiko* – natutungkol sa panunuri ng kayarian ng akda kung kumbensyunal o makabago o kaya'y tradisyonal o makaluma. Kumbensyunal o makabago ang kayarian ng akda kung ito'y ginagamitan ng “flash back technique” o pagbabalik-gunita sa nakaraang pangyayari. Ang daloy ng pangyayari sa akda ay nagsisimula sa gitna at napagdurugtong ito sa pamamagitan ng pagbanggit sa nakaraan. Tradisyonal o makaluma naman kung tuluy-tuloy ang pagkakalahad ng mga pangyayari na nagsisimula sa pinaka-ugat ng mga pangyayari hanggang sa kawakasan nito. Akma ang panunuring ito sa anumang akda, tulad sa maikling kuwento, nobela, pelikula, at maging sa mga tula. Ang kayarian ng taludtod, sukat, at tugma ay karagdagan lamang na isinaalang-alang sa panunuri ng tula.

2. *Sosyolohikal* – sa panunuring ito, ang binibigyan diin ay ang interaksyon ng mga tauhan (lalo't ng pangunahing tauhan) sa kapwa at sa lipunan, ang sanhi ng pakakaroon ng mga ganoong pangyayari sa buhay, ang kanilang pakikibaka sa lipunan, maging sa kanilang kabiguan o tagumpay.

3. *Sikolohikal* – ito ang panunuring ang diin ay nasa pagtatalo ng kaisipan ng pangunahing tauhan at ng iba pang tauhan sa akda. Dito isinaalang-alang ang pagtitimbang-timbang sa mga ikinikilos ng mga tauhan kung makatarungan o hindi ang kanilang mga naging kapasyahan.

4. *Moralistiko* – binibigyang diin sa panunuring ito ang kilos o asal ng pangunahing tauhan at ng iba pang tauhan sa akda, kung kalugud-lugod o di kalugud-lugod sa mata ng Diyos at sa tao. Sa madaling salita, sinusuri rito kung may moral o “immoral” na mga pangyayari.

5. *Arketipal* – ito ang panunuring nangangailangan ng masusing pag-aaral sa kabuuan ng akda, sapagkat dito isinaalang-alang ang pagbibigay kahulugan sa mga simbolismo ng akda.

ISANG HALIMBAWA NG SINURING AKDA

Isang pagsusuri ang pinagtulangang binuo nina Elenita Manalastas at Analiza Panganiban, na may pamagat na “ Sinag sa Karimlan” ni Dionisio Salazar. Narito ang kaniyang ginawang pagsusuri.

SINAG SA KARIMLAN

Ni Dionisio Salazar

BUOD:

Si Tony ay isang bilanggo na may labinsiyam na taong gulang. Siya ay biktima ng kapabayaang ng kanyang ama. Si Mang Luis, na kaniyang ama, ay nambabae kaya't hindi na niya inintindi ang kanyang pamilya. Namatay ang solong kapatid na babae ni Tony at nagkasakit ang kanyang nanay. Naghanapbuhay si Tony dahil wala ng iba pang maaasahan kundi siya lamang. Nabarkada siya at natutong mandukot, mang-agaw, magsugal hanggang naging labas-pasok siya sa Welfareville. Siya ay nakatapos ng elementarya bilang isang balediktoryan kaya't nakapanghihinayang ang kaniyang dunong. Si Tony ay inilipat sa pambansang bilangguan sa Muntinlupa. Dito niya nakilala si Padre Abena, isang pari sa bilibid na kanyang naging tagapayo. Nakilala rin ni Tony sa bilangguan si Ernan isang manunulat na dahil sa prinsipyo ay nabilanggo. Si Bok at si Doming, kapwa bilanggo rin, ay nakasama ni Tony sa piitan. Ang kanyang inspirasyon ay ang nars, si Miss Reyes, na nakaganyak sa kaniya upang patawarin niya ang kanyang ama si Mang Luis. Nagwakas ang dula sa pagyayakap ng mag-ama.

PORMALISTIKO:

Ang “Sinag at Karimlan” ni Dionisio Salazar ay nasa kumbensiyunal o makabagong kayarian ng dula. Masusumpungan ang pakakagamit niya ng patumbalik o flash back technique, mula sa silid-gamutan ng Pambansang Bilangguan, na isa-isang naihayag nina Tony(pangunahing tauhan) at ng kaniyang mga kasamahang sina Mang Ernan, Bok, at Domeng ang sanhi ang kani-kanilang pagkabilanggo.

SOSYOLOHIKAL:

Kung ating iisipin, marami sa bilanggo ang hindi tunay na masasama. Sila ay nagiging masama dahil sa pagkakataon lamang. Bagamat labag sa loob ang pagiging masama ay hinihingi ng pagkakataon tulad n gating mga tauhan sa dula.

TONY – siya ay isang mabait at masunuring anak na nanggaling sa isang karaniwang pamilya lamang. Mabait ang kanyang ina. Ang kanyang ama ay maraming bisyo-alak, babae, at sugal. Noong matuklasan nila na may kerida ang tatay niya, doon nagsimula ang kamalasan sa buhay nina Tony. Iniwan sila ng kanyang ama dahil lamang sa kerida. Namatay ang kanyang kapatid na babae at naospital ang nanay niya. Napasabalikat ang paghahanapbuhay kay Tony upang sila ay kumain lamang ng tatlong beses isang araw. Mahal ang lahat ng biling kaya't natuto siyang makipagbarkada at itong mga kaibigan niya ang nagturo sa kanya na mandukot, mang-agaw, magsugal, hanggang sa siya ay naging labas-masok sa Welfareville.

ERNAN – Masasabing siya ay taong marangal, tinitingala. Siya ay propesor, manunulat, at mabuting asawa bagama't hindi sila nagkaroon ng anak. Mabait ang asawa niya, maunawain at mapagkakatiwalaan. Hindi nakuhang lokohin ang asawa kahit wala siyang anak. Nabilanggo siya dahil lamang sa prinsipyo.

DOMENG – Isa siyang masipag na ahente ng seguro na nagsusumikap upang mabigyan ng magandang kinabukasan ang pamilya. Kung minsan ay hindi na siya nakauwi dahil iba't ibang lugar ang pinupuntahan niya. Nabilanggo siya dahil sa pagkakapatay niya sa matalik niyang kaibigan na kitang-kita niyang katalik ng kaniyang asawa.

BOX – Siya ay tunay na pusakal dahil sa labas-masok na siya sa bilangguan. Pinuno siya ng Batsi Gang.

PADRE ABENA – Siya'y pari sa bilangguan na mapagmahal at mapagmalasakit sa kapwa. Dahil sa kanya ay natuwid ang landas ni Tony.

Bb. REYES – Iginagalang na nars sa ospital ng bilangguan. Maganda siya at hinahangaan ni Tony. Siya ang naging dahilan ng pagbabalik-loob ng mag-ama.

SIKOLOHIKAL:

Sadyang hindi natin maaaring piliin ang mga bagay-bagay na dapat lang. Ayaw man nating mangyari ang isang pagkakataon na hindi maganda, ay hindi iyon maaari. Sadyang ang buhay ng tao ay may kaakibat na pangit at maganda karanasan.

TONY – Labis niyang kinamuhian ang ama dahil sa sinapit nilang mag-iina. Nagkasakit ang ina ng TB, namatay ang kapatid, at nalulong siya sa sa kasamaan na naging dahilan ng pagkabilanggo niya. Hindi siya masisisi kung ganoon man ang naging damdamin sa ama. Kahit kaninuman mangyari ang nangyari sa kaniya ay tiyak na ganoon din ang magiging damdamin. Ngunit nagbalik-loob din siya sa ama dahil sa paghingi ng tawad ng ama sa ina niya at dahil narin kay Padre Abena. Dito pa rin pinatunayan ng may-akda na ang dugo ay dugo na kapag karugtong ng buhay, gaano man kabigat ang nagagawang pagkakasala, ay nakalaan pa rin ang pagpapatawad.

ERNAN – Wala nang magawa si Ernan kaya't minabuti na niyang nabilanggo. Sa kapaligiran niya ay puro taong hindi nani-niwala sa malinis na babasahin kaya't ang puwersang sosyal na ito ay nagpalakas ng loob ni Ernan na panindigan ang kanyang prinsipyo.

BOK – May pusong bakal. Ngunit dahil sa nakita niyang tagpo sa mag ama pati siya ay nadala at lumambot ang puso.

DOMENG – Ang ginawa ni Doming ay makatarungan dahil sa sinasabi ng batas na kung mahuli mo ang asawa mo na may ibang katalik sa sarili mong bagay, maaari mo siyang patayin. Makatwiran ang aksyon ni Doming kaya't dapat sana'y siya ay winalang sala ng hukuman.

LUIS – Pinabayaan ang pamilya dahil lamang sa isang kerida. Ngunit sumulat din sa katotohanan at nagbalik loob sa kanyang anak at asawa.

PARI ABENA – Dahil sa kanyang kagandahang-loob ay nahulog ang loob ni Tony. Siya ang dahilan ng pagbabago at pagtuwid ng landas ni Tony.

NARS – Hindi niya binibigyang-malisya ang paghanga ng mga bilanggo sa kanya. Ito'y tapat na tumutupad sa kanyang tungkulin na paglingkuran ang mga bilanggo.

MORALISTIKO:

TONY – Si Tony ay nakapag-isip-isip nang mabuti pagkatapos siyang mapagpayuhan ni Padre Abena. Napag-isip-isip niya na ang tao ay nagkakasala kaya't napatawad niya ang kanyang ama na matagal nang nagsisi sa kanyang mga kasalanan.

MANG LUIS – Nalaman niya ang kanyang kamalian kaya't bumalik siya sa kanyang pamilya upang humingi ng tawad.

Ang pakikiapid sa iba ay gawaing immoral dahil lumalabag ito sa kautusan ng Diyos na “THOU SHALL NOT COVET THY NEIGHBOR’S WIFE.”

Ang pagnanakaw, mabuti man ang hangarin ay nagnanakaw pa rin.

- Ang paghihiganti sa pamamagitan ng pagpatay ay masama dahil iyan ay nasa isa ring kautusan ng Diyos.
- Ang pagpapatawad ay hindi mahirap gawin kung ibig gawin.

Kung ang Diyos nakapagpatawad, tayo pa kayang tao lamang.

- Ang pagbabalik sa Diyos.
- Ang paglapastangan sa ama, maging siya ay naging masama ay magulang pa rin at dapat na igalang kahit papaano.
- Ang pagpapakita ng kabutihang-aral ni Padre Abena ay isang halimbawa ng magandang pag-uugali sa mga tao.

ARKETIPAL:

Pinamagatang “SINAG SA KARIMLAN” dahil ang karimlan ay kadiliman sa loob ng bilangguan. Sa kalagayan ni Tony ang sinag ay ang pagliliwanag ng isip niya, ang pagkakamulat niya sa katotohanan at pagkakagawad niya ng kapatawaran sa ama.

Sa kalagayan naman ni Mang Luis ay lumiwanag ang kanyang isip nang iwanan siya ng kerida at napag-isip-isip ang ginawang pag-iwan sa pamilya at ang paghingi nito ng kapatawaran sa mag-ina.

TONY – Malambot na pangalan. Tulad din siya ng iba sa atin, matigas ang puso sa una ngunit tulad ng putik na kapag nabasa ay lumalambot at handang pahubog sa anumang naisin.

BOK – Matigas ang pangalan. Tama lamang ang paglalarawan sa kanya bilang pusakal.

ERNAN – Sa pangalan na langay halata na ang paninindigan at maprinsipyong tao.

SINAG SA KARIMLAN

Ni Dionisio Salazar

Mga Tauhan:

Tony	}	- ang pangunahing tauhan ng dula
Mang Ernan		
Doming		- Mga kasamahang bilanggo ni Tony
Bok		- ama ni Tony
Mang Luis		- ang pari sa Pambansang Bilangguan
Padre Abena		
Miss Reyes		- ang nars sa pagamutan ng Pambansang Bilangguan

(PROLOGO – Pambansang Bilangguan sa Muntinlupa: Wakas at Simula... Moog ng katarungan... Sagisag ng demokrasya...Salaming pambudhi...Palitan ang puso't diwa...Waterloo ng kasamaan...Hamon sa pagbabagong buhay...)

May mga nilikhang gayong dapat hubdan ng mascara at sa sinapupunan nito kailangang iwasto hayu't talinghagang namamayagpag na umiiring sa batas. Sa isang dako'y may mga walang-malay na dahil sa kasawiang-palad, kahinaan, o likas namagsapalaran ay rito humahantong; dito rin sinisikatan o nilulubugan ng Katotohanan at ng Katarungan...

Marami nang lubha ang mga pumasok at lumabas dito. Walang makapagsasabi kung gaano pa karami ang tatanggap at kaniyang tatak.

May sala o wala, ang bawat mapasok dito ay kabuuan ng isang marikit at makulay na kasaysayan.

(PAGBUBUKAS ng tabing ay mabubungad ang isang bahagi ng pagamutan ng Pambansang Bilangguan sa Muntinlupa. May anim na teheras na makikita rito. Ang dalawang nasa magkabilang gilid ay nakante. Sa dalawang nasa gawing kanan ay mag-kaagapay si TONY (19 na taon), at si BOK (29); sa gawing kaliwa naman ay naroroon ni MANG ERNAN (45), at si DOMING (30). May munting durungawang nahahadlangan ng mga rehas na bakal na makikita sa gawing likod, kalagitnaan.

Hubad ang natutulog na si Tony. May bakas ng dugo ang bendang nasa kaniyang tiyan at kaliwang bisig. May black eye rin siya. Si Bok, ang bilanggong labas-masok sa bilibid, ay nakakulubong – may trangkaso siya.

Si Mang Ernan, na may apat na araw nang naoperahan sa almoranas, ay gising at waring nag-iisip, nakaplastar cast naman ang isang paa ni Doming...Paminsan-minsa'y maririnig ang malakas na paghihilik ni Bok.)

DOMING : (Bibiling sa higaan, iaangat ang ulo, at tatanawin si Bok)
Tinaping mayap, lakas namang mag-ilik ni Bok.

ERNAN : (Mangingiti) Pasensiya ka na Doming.

DOMING : Kelan pa kaya lalabas dito yan, a, Mang Ernan? Traga, malas hang babaying – Ba,
Sino yan?...(Ingunguso si Tony)

ERNAN : Ewan. Hatinggabi kagabi nang ipasok ‘yan dito. Kawawa naman.
Dugu-duguan si Siya.

DOMING : OXO seguro yan. O kaya Sigue Sigue. Nagbakkakan na naman seguro –
(Mamasdang mabuti si Tony) Mukhang bata pa.

ERNAN : At may hitsura, ang sabihin mo. (Mapapalakas ang hilik ni Bok.)

DOMIING : Tipaning –parang kubo! (Matatawa si Mang Ernan.)
BOK: (Biglang mag-aalis ang kulubong, pasigaw) Saylens! Magapatulog
man kayo! Yawa...

ERNAN : Si Bok naman. Konting lamig, bigan.

DOMING : Hisi lang, tsokaran.

BOK : (Tuluyan nang babangon. Matapos mag-inat at maghikab ay susulyapan ang
katabi. Nagapuyat ako kagabi. Galaking sugat n’ya. (Ingunguso si Tony.)
(Kikilos sa pagkakahiga at mapapahalinghing si Tony).

DOMING : Kilala mo siya, Bok?

BOK : (Sabay iling) Dehin. Kung ibig yo gigis –

DOMING : Ba, Wag! Wag! (makikitang muling kikilos si Tony) O, ayan, gising na –

TONY : (Matapos huminga nang paimpit na waring ayaw ipahalata ang nararamdamang sakit) ‘M-m-magandang umaga senyo...

ERNAN : Gayundin sayo. Este, ano naganggg-?

TONY : (Mauupo. Mahahalatang nagpipigil parin sa sakit) Tony hong pangalan ko.
Teka-
yo! Kayo si Ginoong Ernani Alba, di ho ba?...

ERNAN : Ako nga.

TONY : Nababasa kong inyong mga akda. Hanga ako seyo!

ERNAN : Salamat, Tony.

BOK : (may pananabik) Ako gid, de-him mo kilala? Di wann en only Bok – alyas Palos,

Alyas Patik, alyas Thompson Junior. Big bos ng Batsi Gang. Marai padrino Yeba!...(Mangingiti nang makahulugan ang lahat.)

TONY : (Haharapin si Doming; malumanay) Kayo....?

DOMING : Doming hang palayaw ko. Walang alyas.

BOK : (Kay Tony) OXO? Sigue Sigue? Bahala Na?.. (Pawangiling ang iutugon ni Tony)

Beri gud. Ginsama ka saming Batsi Gang, ha?...

TONY : Salamat, Bok. Pero sawa na ‘ko sa mga gang, sa mga barkada. Dahil sa barkada’y

-heto, magdadalawang taon na ‘ko dito sa Big House.

ERNAN : Mukhang makulay ang –Puwede ba Toning kahit pahapyaw ay ibida
mo sa amin
ang iyong buhay?

BOK : (Bago makapagusap si Tony) Holdit, Tony boy!... Ba't nagalaslas ang imong
tiyan,
ber? At... teribol yang blak-ay mo. Yawa.

DOMING : (Mapapansin ang pangangasim ng mukha ni Tony) Makakaya mob a, Tony?

TONY : (Tatango muna bago umayos ng upo) Pumuga sila Silver Boy kagabi. Nang
hindi
Ako sumama'y sinuntok ako. Mabuti kanyo't nailagan kong saksak dito
(sabay
turo sa kaliwang dibdib), kundi'y...nasirang Tony na 'ko ngayon. Pero ang
di ko
nailaga'y yung sakyod ni Pingas... Nagpatay-patayan lang ako kaya –aruy!...

ERNAN : Sa narinig kong usapan ng nars at tanod kagabi ay tatlo ang napatay.
Tila lima
Ang patawirin. Ang iba'y nahuli (sa sarili) A, kalayaan, sa ngalan mo'y kaya
kaya dumaming humamak sa kamatayan! (Kay Tony) Mabuti't tumanggi ka,
Tony, kundi'y –Tay, kung masakit yan ay saka na-

TONY : Huwag kayog mag-alaala, kaya koi to...Mula nang madala 'ko rito e nag-iba
nang
takbo ng –Naisip kong walang ibubungang mabuti ang kasamaan...Malaking
utang na loob ko ke Padre Abena...sa aking pagbabago...Totoo nga naman,
wa-
lang utang na hindi pinagbayaran... Me parusa sa bawat kasalanan!...

ERNAN : (May paghanga) May sinasabi ka, Tony!

BOK : (Ngingiti-ngiti habang nakikinig sa pahayag ni Tony. Sa himig-nagmamagaling)
Padre.
No dais, Tony. Kun sila malaki magnanakaw milyun-milyon ba. Sigi lang Basta mi lagay. Basta mi padrino!

TONY : Me relihiyon ka ba, Bok?

BOK : (Tatawa habang sumasagot; pauyam) Reliyun? Wala kwenta yan. Hm, dami Nagsimba, pero ginluko sa kapwa. Dami gadasal pero gin-nnakaw, gin-ismagel.
Yawa.

DOMING : Mabuti pa'y wag na tayo maghusap tungkol sa relihiyon.

ERNAN : May katwiran si Doming. Ang paksang relihiyon ay masyadong kontrobersiyal..
Paris ng iba't ibang ismo. Kaya –di dapat pagtalunan.

TONY : Pero, Mang Ernan, ba't tayo matatakot magtalo? Kung walang pagtatalo walang
Pagkakaunawaan. Kung walang pagkakaunawaan, walang pagkakaisa. Ang mga
Taong di-nagkakaisa'y pirming nag-aaway-

ERNAN : Tama yan, Ngunit ang pagtatalo'y dapat lamang sa mga taong malalaki ang puso
hindi sa mga maliliit ang pinagkukunan. Pero...pinahahanga mo ako, Tony!...
nag-aral kaba ng batas? Ba, may kakaibang tilamsik ang iyong diwa.

TONY : Elementarya lang ho ang natapos ko.

DOMING : Kasi nga naman hasa mo abugado ka kung magsalita.

BOK : Ber, ber, mga pare! Yung istorya ni Tony!

TONY : Iimbitahan kita, Bok, isang araw, sa klase naming nina Padre Abena. Marami Kang mapupulot doon. Tiyak.

BOK : No ken du! Kun naytklab pa, olditaym!

TONY : (Matapos makitang handa na ang lahat sa pakikinig sa kaniya)
Buweno...Ako'y
malakas
ang
nadis-
nag-
ako...
Buhat sa 'sang pamilya sa Tundo. Impliyado si Tatay. Guwapo siya. Pero
linom ng tuba. At mahilig sa karera. Napakabait ng nanay ko. Kahit kulang
Iniintregang sahod ni Tatay e di siya nagagalit, paris ng iba. 'Sang araw e
Kubre ni Nanay ang lihim ng tatay ko: meron pala siyang kerida. Natural,
away sila... Awa ng Diyos e natapos ko rin ang elementarya. Balediktoryan

BOK : (Sisingit) Balediktoryan? Sig aka. Yeba! ...

TONY : (Magpapatuloy matapos ngitan si Bok) Namatay ang solo kong kapatid na
ba-
Pero
akong
mandukot, mang-agaw, magsugal... Naglabas-masok ako sa
Welfareville...Inilipat
bae... Naglubha si Nanay. Naospital siya... Naghanapbuhay naman ako.
kung din, kasi mahal ang lahat... nahihya pero ... dahil sa barkda'y natuto

tatay
libra-
ako rito pagkatapos... Santaon na lang ang natitira sa sentens'ya ko...A, ang
ko ang me sala ng lahat!...Mabuti nama't idinistino ako ni Direktor sa 'ting
ry. Nakapagbabasa ako roon. Mahilig akong magbasa ng –

ERNAN : Magaling. Ang pagbabasa'y mabuting pampayaman ng isip. Sabi nga
ni Bacon ay
“Nakalilikha na tunay na lalake ang pagbabasa.”

TONY : Mahilig din ho ako magsulat.”

DOMING : Teka muna, Tony! Hanong nangyari sa tatay mo?

TONY : Mula nang umalis siya'y di na namin makita. O nabalitaan kaya. Kinamuhian
ko
Siya nang labis.

ERNAN : Huwag naman. Hindi tama yan. Ang ama ay kailanman.

DOMING : Kung nagkita kayo hanong gagawin mo?

TONY : Ayoko na siyang makita pa!

BOK : Gaisip ko reliyuso ka. Ba't ngani...?

TONY : Di ba maliwanag? Si Tatay ang nagwasak ng aming tahanan. Siyang dahilan
ng
pagkaospital ni Nanay. Ng pagkakamatay ng aking kapatid... Ng aking
pagka-
kaganito!

ERNAN : Kung sa bagay ay madaling sabihing “Lumimot at magpatawad.”
Subalit may
talagang
nagha-
ngad ng aking pagbagsak.

TONY : Malaki ang inyong puso. Mang Ernan! Malawak ang saklaw ng inyong
tingin.
Pambihira kayo!

ERNAN : Salamat, iho. Ngunit alam mo bang ang pinakamabigat kong
kasawian ay ang di-
Pagkakaroon ng anak?

TONY : Biyudo kayo?

ERNAN : Hindi. Buhay ang aking asawa. Mabait siya. Maunawain.
Mapagmahal. Mapag-
Kakatiwalaan. Pero ang mag-asawang walang anak
(mapapabuntunghininga)...
Napaka –Hindi ganap ang kanilang kaligayahan!

DOMING : Ilang taon na kayo, Mang Ernan?

ERNAN : K'warenta'y singko na.

BOK : Tsiken pid! Ang akon lolo, sisenta na, gaanak pa. (Maikling tawanan)

TONY : Ga'no na kayo katagal dito, sa bi?...

ERNAN : Nakakaisang taon na ako. May isa pa. Alam n'yo'y kwestiyon de
prinsipyo ang

tsiken ikinapasok ko rito. Binayaran ko lang yung multa –nga sabi nga ni Bok ay
pid lang –ay ligtas na ‘ko.

TONY : E ba’t naman kayo namultahan?

ERNAN : Kakaiba ang aking pagkamakabayan. Isang araw ay sinunog ng isang
kapisanang Pinangunguluhan ko ang maraming aklat na imoral, mga aklat-kasaysayang
mali- mali ang mga ulat, mga nobela, komiks, magasin, at iba pa na nakaw lang sa
iba ang nilalaman... Nahabla kami... At namultahan ng hukuman. Dahil nga sa
prin- sipyo’y iniibig ko pang pabilanggo. Malaya naman akong nakapagsusulat
dito, kung sabagay.

TONY : Maaari ho bang paturo senyo ng pagsulat? Ke dami kong ibig sulatin.

ERNAN : Ako’y walang anak, Tony. Ikaw nama’y –Sabay kitang lalabas dito.
E kung Sumama ka na sa ‘kin, ha? Turuan kitang sum-

TONY : -Nguni’t di pa n’yo ko lubos na nakikilala, Mang Ernan!

ERNAN : Tulad ng isang beteranong mag-aalahas, agad kong nakikilala ang
batong May mataas na uri... Ituturing kitang parang tunay na anak. Mapapamahal ka
rin sa ‘king mabait na maybahay ...Meron kaming ilang ari-arian...Pag-aaralin
ka naming...

TONY : Ke buti n'yo... Me pangako rin Padre Abena. Pag-aaralin din daw niya ako.
Pero...

Nakahihiya na atang pumasok sa klase. Baka tawanan-

ERNAN : -Ang karunungan, iho ay walang kinikilalang edad. Ang totoo'y
walang kata-

Pusang pag-aaral ang buhay ng tao.

TONY : Ganyan din ho ang sabi ni Padre Abena, Mang Ernan.

ERNAN : Ang dunong ay yaman. Ilaw, Hagdan, Kapangyarihan. Walang
marunong na nag-
kakaanak ng alipin.

TONY : Wala ring kuwenta ang masyadong marunong. Paris ni Rizal, binaril-

ERNAN : -Iba ang kanyang panahon, iho. Pasalamat tayo't dahil sa kanyang
pambihirang
ang
gahaman
mentality.
katalinuhan ay nabago ang takbo an gating kasaysayan... Kailangan natin
marurunong na lider, Tony. Yaong matalino na'y makabayan pa. hindi
sa salapi't karangalan. Hindi mapagsamantala. Yaong walang colonial

BOK : Kulunyal mantaliti Ano yun?

ERNAN : Diwang-alipin, Bok. Pamamanginoon sa mga dayuhan. Walang
sariling paninin-
Ban-
magka-
Digan. Wal -(Kagya't na ,matitigil dahil sa maririnig na takatak sa sapatos)
tay! ... (habang dumaraan ang may-edad nang tanod ay walang iimik sa

kasama.)

BOK : (Pagkatalikod ng tanod) Pwee, dedoso pang bu-ang! Gaisip seguro
magatakas
Doming)...
Tony.

Tawanan na naman.)

TONY : Maiba ‘ko, Mang Ernan, Ba’t kayo naospital?

ERNAN : Dahil ba rito sa almoranas. Lekat, masakit pala ito.

TONY : Seguro, minamani lang n’yo ang pagsulat ng kuwento o tula, an oho?

ERNAN : Hindi naman.

DOMING : ‘San tanong, Mang Ernan. Nagagawa ba’ng makata?

ERNAN : Isisilang sila, Doming...Maalala ko nga pala! Di ba’t ikaw, Tony, ang
tumula nang
dumalaw ditong minsan ang Presidente?

TONY : Ako nga ho.

ERNAN : Ang binigkas mong tula’y –

TONY : Pilipinas. Ke gandang tula. Alam kong kayong gumawa niyon.

ERNAN : Ibig kong malaman mo na ang tulang iyo'y kasama sa lalabas kong aklat ng mga
piling tula –kabilang na roon ang mga sinulat ko rito.

DOMING : Hanong pamagat?

ERNAN : Sinag sa Karimlan.

TONY : Sinag sa Karimlan! Wow, gandang pamagat; Bagay na bagay sa saa...atin dito!
Kelangan ng mga nasa dilim ang sinag. Ang liwanag.

ERNAN : Walang taong hindi nalalambungan ng dilim...Lubhang makapangyarihan ang
Karimlan! Subalit...naitataboy ang dilim!

TONY : Sana'y mabasa ko 'yon!...

ERNAN : Bibigyan kita ng sipi. At marami pang iba, kung...

BOK : (Na kahahalataan ng pagkabagot kapag pangkaisipan na ang paksa) Ber, ber,
Doming! Gin istorya mo naman, pare...(Titingnan at tatanguan ng iba si
bilang pag-ayon sa pahiwatig ni Bok.)

DOMING : Ako'y ahente ng seguro. Malakas ang aking kumisyon. San haraw, buat sa
hisang
asawa
aking
tingin...Binaril kong traydor nang tumalon sa binate...Napatay ko siya.
(Mapapa-

sandal sa dinding pagkatapos)

TONY : At nabilanggo ka dahil doon? Bakit ganon?...

DOMING : Hewan ko nga ba. (Magbubuntunghininga)

ERNAN : Nakikiramay kami, sayo, Doming...Alam mo, Tony, ang bilangguan
ay hindi
Lamang para sa mga nagkakasala. Ito'y para rin sa mga sinasamang palad. sa
Mga kawawa. Sa walang malakas na-naa...padrino, sabi ni Bok.

BOK : (May pananabik) Ber, ang imong was-was, ginatopak mo din?...

DOMING : Indi! Bahalang Diyos sa kanya!

BOK : Da-magan bang imong was-was? Seksi?

DOMING : Para sa haki'y siyang pinakamaganda saming bayan. Kinuha s'yang
maghartistang. Marami 'kong naging karibal sa kanya.

TONY : "Tapat ang puso mo't di nagunamgunnam na ang paglililo'y nasa
kagandahan,
"Sino nga, Mang Ernan, ang nagsabi niyon?"

ERNAN : Si Balagtas, iho, ang " Sisne ng Panginay."

DOMING : Hang sama ng loob ko'y yung pinakamatalik ko pang kaibigan hang -Binata
ka
pa, Tony ano? ...Ikaw, Bok, binate rin. 'Wag kayong pakakasal sa
masyadong na-

pakaganda.

BOK : A, no pwede sa akon ganon. Todas lahi nila lahat pag ako ginluko, him...

ERNAN : Kaya nga salungat ako sa sinabi ni Keats na "A thing of beauty is a joy forever."

mawawasak. Dahil sa kagandaha'y daming tahanan ang nawasak at patuloy na

Daming pagkakaibigang napuputol. Daming kataksilang nangyayari!... Kung totoo nagbibigay- inspirasyon ang kagandagan, totoo ring lumalason ito.

BOK : Asan ngayon ang imong misis, dom?

DOMING : Hisinuli ko sa aking biyenang.

TONY : Magsasama kayo uli? Paglabas mo?

DOMING : Indi na! 'Sinusumpa ko!

BOK : Ilan ang imong anak? Sino gid ang gaalaga?

DOMING : Wala. Yung panganay namin e namatay sa El Tor.

ERNAN : Tungkol sa kaibigan. Sadyang mahirap silang hanapin. Lalo na ngayong namama-

kaka-

Bok ilanganin ang maraming Diogenes! (Dahil sa hindi lubos na mauunawaan ni ang marami sa kaniyang naririnig, mahihiga na siya't magbabalot ng kumot.)

TONY : Pano hu makikilala ang tapat na kaibigan?...

ERNAN : Maraming paraan diyan. Subalit ang pinakamabuting pagsubok ay sa mga oras ng kagipitan. Ng pangangailangan, ng pangungulila. Walang kagkukunwari ang tapat na kaibigan. Lagi siyang handang magbigay. Magpakasakit.

TONY : Paris ni Damon at Pityas, ano ho?...Ba't nga kaya napakaraming mapagkunwari? Keraming marumi na naglilinis-linisan. At meron pang kaya lang nabibigay e dahil sa inaasahang tubo o gantimpala. May –

ERNAN : “-nagmamalukong ay kubaw; may nagmamatulin ay pulpol.”

TONY : Me kunwari'y nagkakawanggawa pero saan ba'y ibig lang maperyodiko.

ERNAN : Kaya nga kailangan natin ang moral regeneration o pagbabagong-buhay.

DOMING : Napapansin kong alos pare-ong-pare-ong hang takbo ng hisip mo, Tony, ke Mang Ernan.

TONY : Pwera bola, Doming! Malayung –(mauuntol ang sasabihin dahil sa paglitaw ni ni Padre Abena) Aba, si Padre Abena!... Magandang umaga po, Padre.

PADRE ABENA : Magandang umaga sa inyong lahat. (Karaniwan lamang ang taas ni Padre Abena.

mukha Isa siya sa pari ng bilibid. Mag-aapatnapu na siya . Maamo ang kaniyang

At malamig ang tinig. Nakasutana siya. At nakasalamin. Habang lumalapit)

Tony,

Totoo bang?... May sugat ka sa tiyan!... sa braso! May blak-ay ka!...

BOK : (Maliksing babangon) Kondi nagpatay-patayan yan Padre, taypa na.

TONY : Totoo pong sabi ni Bok, Padre. Ganon ngang ginawa ko kaya lang iniwan ng mga tigasin.

PADRE ABENA : Laking pagsisisi ngayon ng mga nabigong mapupusok.

TONY : Sadyang walang unang sisi, Padre, E-e-e pano po ngayon ,Padre, maaabsen ako
Sa ‘ting klase?...

PADRE ABENA : Ow, huwag mong intindihin yun, anak. Ikaw naman ang pinakamarunong sa lahat,
a... Natutuwa ako’t hindi ka naganyak sumama kagabi.

TONY : Padre, hindi ko mamantsahan ang iyong pagtitiwala sa’kin! Gayundin ang ke Direk-
tor.

PADRE ABENA : Salamat, anak. Huwag kang makakalimot sa Diyos. Ang tumatawag ay dinirinig. Ang napakukupkop ay tinatangkilik.

TONY : Padre, ke buti-buti n’yo!... Siyanga pala, si Mang Erna’y ibig ding –wala raw silang
anak.

ERNAN : (Maagap) Totoo, Padre, ang sinabi si Tony. Gayunma’y kung may usapan na kayo’y
Padre, kami ng maybahay ko’y labinlimang taong umasa, nagnobena, namintakasi upang
magkaanak, subalit...Ewan ko ba kung bakit agad akong nakaamor kay Tony.

PADRE ABENA : Talagang isa sa marami ang batang ‘yan. Masunurin siya. Matulungin, Mapagkaka-

ang Tiwalaan, At matalino. Balak ko sanang pagpariin siya danga't ibang kurso
kanyang ibig. Natutuwa ako't kayo'y –

TONY : -Padre, possible po bang magkaroon ng dalawang ama-amahan?...

PADRE ABENA : Bakit hindi. Mabuti ngang gayon at maraming titingin sayo.
Pagdating naman ng Araw ay – kagustuhan din ng tatay mo ang mangyayari.

TONY : (Mapapalakas ang tinig) Utang na loob. Padre! Sinabi ko na senyong wala na
'kong Tatay!

PADRE ABENA : Ikaw ang masusunod, anak. Alam kong alipin kapa ng iyong
nasugatang damda- min. May lambong pa ng karimlan –a, di na nga bale... Maiba ako, malalim
bang naging sugat mo, Tony?

TONY : Sabi po ng doctor e di naman napinsala ang aking bituka.

PADRE ABENA : Mabuti kung gayon. Buweno, huwag kang masyadong magagalaw at
nang hindi dumugo.

(Sa bahaging ito'y sa alingawngaw ang isang malakas na pagpapagibik buhat
sa

panig ng ospital. Matatahimik ang lahat at makikinig sa sigaw ng “Tubig!
Tubiiiiggg!
Mamamatay na 'ko sa uhaw! Tubiiiiggg!...”)

PADRE ABENA : Diyan nga muna kayo at titingnan ko lang kung sino ang
nagpapagibik na yon.
(Susundan ito ng alis)

LAHAT : Adyos, Padre.

TONY : (Sa sarili) Ke bait niya, Salamat at nagkaroon ang bilibid ng paring tulad niya...
Matutupad din ang pangarap kong makapag-aral.

ERNAN : Sadyang mabait si Padre Abena. Sana'y paris niya ang lahat ng alagad ng pananam-
hindi mo
pagtula. Ng
naming
mag-asawa ang isang tagapagmana...

Kaanib sa
akong akla-
Magkaka-
pagkata-
-A, ako'y peryodista. Propesor din ako sa isang unibersidad sa Maynila.
may ilang samahang pang-wika, pambayan, pangkultura... May malaki
tan –magugustuhan mo... Guro naman sa piyano ang aking maybahay.
sundo kayo. Teka, ayan na'ng ating butihing anghel! (Titigil sa pagsasalita
naw sa pumasok na nars. Magbibigay-galang ang lahat.)

isa
iintin-
Bok.
pulut-
(Ilalapag ang simpatika't batambatang nars ang lalagyan ng mga gamut. Isa-
niyang titingnan ang temperature ng naroong apat na pasyente. Hindi niya
dihin ang may paghanga't pagnanasang tinging iniuukol sa kanya- lalo na ni
Alam niyang sa kaharian ng mga lalake, ang pangit mang babae ay nagiging
gata. Aalis siya pagkabigay ng kaukulang gamot sa mga may karamdaman.)

BOK : (Pagtalikod ng nars) Wow! Talagang da-magan si Mis Reyes! Kung
magaibig lang
s'ya ngani sa akon , pero... ginsama ang akon record! Yawa.

TONY : Bok si San Agustin, bago naging santo ay naging isang pusakal munang
magnana-
bumuting
kaw ... Tandaan mo 'to, Bok: higit marangal ang masamang bumuti kaysa
sumama.

BOK : Galalim man ang inyong Tagalog!

ERNAN : Malay natin, baka maging santo ka rin, Bok, (Tawanan)

DOMING : Listo! Ayan na naman hang tayban! (Darating ang dati ring tanod.)

TANOD : (Sa may pintuan) Antonio Cruzada!...

TONY : (Itataas ang kanang kamay) Sir!

TANOD : Miron kang bisita, ading.

TONY : Bisita? Asan sir? Sino hu siya? Kilala ba n'yo sir?...

TANOD : (Iiling at susulyapan si Mang Ernán) Siguro, sing-idad sa kanya.

DOMING : Kuwarenta'y singko.

TANOD : Wen, ading (Aalis, lalabas sa pintuang pinasukan.)

TONY : (Kunot-noo) Sino kaya yon?...Ba, siya ang una kong dalaw sa loob ng dalawang taon

ERNAN : Baka... tatay mo na yun, Tony.

DOMING : Baka naman hisang kamag-anak.

BOK : (Mapapabangon na naman) Gwapo bang imong der-pa?
Paris mo, Tony?

TONY : (Dahil sa pag-iisip ay hindi mauunawaan ang tanong ni Bok. Sa sarili) Pano niya
malalamang narito ako? ... Anim na taon!... City jail... Welfareville...
Muntinlupa...
pong
Impossible! hindi! Hindi maaaring maging siya! (Halos pabulong) Huwag mo
Itulot, Diyos ko!

ERNAN : Sino man yon ay may kapit siya. Kung di'y di siya makakatuloy
dito...Ayun! Sila na
niya ang
kulang.Mababasa
Isang
gayun-
siya
ng
Siguro yung dumarating! (Papasok si Mang Luis, ang ama ni Tony. Kasama
dating tanod.May kabataan si Mang Luis. Nakasalaman siya ng may
sa kaniyang anyo na siya'y dumanas o dumaranas ng maraming suliranin.
manhid na barong-Tagalog ang kaniyang suot. Sunog ang kaniyang balat;
ma'y halata rin ang kaniyang kagandahang-lalake. Mag-aapatnapu pa lamang
subalit mukha ng limampuin.
(Pagagalain niya ang kaniyang sabik na paningin. Pagkuwa'y ituturo naman
Tanod, kaagad mamumukhaan.)

Tatanggalin
pananabik

(Pagtatama ng kanilang tingin ay anak nakatanaw ng multo si Tony.
naman ni Mang Luis ang kanyang salamin. Akibat ng matinding tuwa at
ay pasugod na lalapit ang ama sa anak.)

LUIS : (Madamdamin) Tony, anak ko!...
lipat ang (Walang imik na payayapos ang tila namatandang si Tony. Magpapalipat-
Kamay ng naluluha- sa – galak na ama sa buong katawan ng mutyang anak.)
magwawala si (Pagkaraan ng ilang saglit sa gayong ayos ay pabigla at walang kibong
hakbang. Tu- Tony. Kahit nakakaramdam ng kirot ay titindig siya’t uurong ng ilang
mata, at top niya ang sugat sa tiyan. Tiim ang kaniyang mga bagang, may apoy sa
sugat at inaalon ang kaniyang dibdib. Mapapansin ni Mang Luis ang kaniyang mga
ang “black eye.”)

LUIS : Anak ko, napano ka?...
pangingi- (Hindi rin tutugon si Tony. Patuloy ang pananalim ng kaniyang sulyap, ang
kaniyang nig ng mga ugat sa kalamanan ng kaniyang panga, ang pananahip ng
mataman silang nagmama- dibdib. Samantala’y walang kibuan ang lahat; bagaman
sid at nakikiramdam.)

LUIS : Tony, magsalita ka, anak ko. Hindi ka ba natutuwang ako’y makita?...
Pagkaraan ng may anim na taon?...

lalapitan (Buhat sa kinatatayuan ay hindi rin iimik ni titinag si Tony. Unti-unti siyang ng ama.)

TONY : Huwag! Huwag kayong lalapit! Huwag!...

LUIS : (Magitigil) Anak, di mob a –Ako ang tatay mo!...

TONY : (Pabalik) Tatay?... hm, ang nakilala kong ama’y anim nang p-p-patay!

LUIS : Tony!...

TONY : Sayang lang ang inyong pagod!

LUIS : (Lalapit pa ng ilang hakbang, titigil) Anak, patawarin mo ‘ko.

TONY : Inuulit ko: wala na akong ama!...(Lilingon sa gawi ng bintana) Mula nang iwan n’ya kami dahil sa ‘sang magandang babai’y ... itinuring ko na siyang patay! (Biglang haharapin ang ama) Patay, narinig n’yo?

Magkakatinginan sina Mang Ernan. May paghanga ang sulyap ni Bok.)

LUIS : Labis-labis ko nang pinagsisihan ang lahat. Nagbalik ako upang-

TONY : (Magpapatuloy na hindi alumana ang sinabi ng ama) Dahil sa kerida’y sapin-saping hirap an gaming dinanas... lalo nang aking nanay... pati pag-aaral ko’y natigil... Anong gagawin ko? Me sakit si Nanay ... Me sakit si Baby... Nakasangla-sangla kami. At nang lumao’y wala nang ibig magpautang sa’min... “ Sang araw e napilitan akong

Subali't Nang-agaw ako ng bag. Nahuli ako. Nagmakaawa ako at pinatawad naman.

kapatid Nang dumating ako sa at –sa amin ay...(mababasag ang tinig) patay nang

Ko! Sa tulong –

LUIS : (Nahihilam na sa luha) Tony, husto na! U-utang na loob... A-a-alam ko nang lahat!...

TONY : (Hindi ri papansinin ang samo ng ama) Sa tulong ng mga kapitbahay e nailibing din

me T.B. rin si Baby... Naospital si Nanay... Walang ibig kumupkop sa 'kin –baka raw

ibang ako... Ako'y naging kanto boy, nabarkada, hanggang... natuto ako ng iba't

magtago sa paraan ng pagnanakaw... Natikman kong matulog nang walang unan –

ilalim ng mga tulay...

BOK : (Wawalang –bahala na si Bok) Subali't me wakas ang lahat!... Mula sa City Jail e

ako'y, Nalipat ako sa Welfareville. Naglabas masok ako do'n... Nang magdisiotso

Tutop heto ... Magdadalawang taon na 'ko dito. (Hihinga nang mahaba at malalim.

lumuha't pa rin ng kaliwang kamay ang sugat. Biglang haharapin nang tuwiran ang

ama mistulang korderong ama. makapangyarihan) Kayo na dapat kong tawaging

tumu- tinatanong ko: Manyayari kaya ang nangyari sa 'ming mag-iina kung kayo'y

pad senyong tungkulin?...

LUIS : H-hindi ko na –hindi ko na kayo iiwan... K-k-kelan-man!...

TONY : Pangako, hm... Daling sabihin,daling sirain.

LUIS : Nagbalik ako upang -upang pagsilbihan kayo habambuhay!

TONY : (Patuya) Ba't di kayo bumalik senyong magandang kerida?

LUIS : (Lipos pagpapakumbaba) Iniwan n'ya ako –ang taksil –nang hindi ko na
masunod
ang kanyang kapritso...salamat sa kanyang ginawa at nagliwanag ang
nalabuan
kong isip. Ngayo'y –

TONY : Huli na ang lahat!

LUIS : Ang sakit mong magsalita, anak... Alam mo bang limang buwan na kitang
pinag-
Hahanap?... At nang malaman kong narito ka'y nilakad kong –Nangako si
Senador
Bigat na mabibigyan ka ng parole.

TONY : (Dahil sa ibang iniisip ay hindi mauunawaan ang huling sinabi ng ama) Ewan
ko
kung si Nanay e buhay pa o patay na. (Pasigaw na nama) Kayo! Kayo ang
sanhi ng
kanyang kasawian!... Araruyyy!...

LUIS : Buhay ang nanay mo, anak. Nagkita kami. Magaling na siya.

TONY : (Magliliwanag ang mukha) Buhay? Salamat sa Diyos!

LUIS : (Hindi mapapansin ang sariwang dugo sa kamay ni Tony) Pinatawad n'ya
ako...At
Nagkasundo nga kaming hanapin ka. Anak, mag-magsasama tayong muli!

TONY : Mahal ko si Nanay, ngunit kayo!... Ibig ko pang mamatay kesa sumama
senyo!...

LUIS : (Mawawalan ng pagtitimpi at paghaharian ng damdaming ama. Isang
matinding
ngani-
Mang Ernan
labas ng
lalapitan ang
Sampal ang ibibigay kay Tony. Durugo ang bibig ng huli. Sa bahaging ito'y
ngani nang lundagin ni Bok si Mang Luis danga't makakambatan siya ni
nahuwag manghimasok. Sa sandaling ito'y nakatalikod naman at sana may
pintuan ang tanod. Mapagwawari ang nagawang kabiglaan,mabilis na
anak. Igtad naman si Tony.) Patawarin mo 'ko, anak...

TONY : (Matapos pahirin ng likod ng palad ang dumugong bibig) Lalo lamang
ninyong
Pinaglayo an gating daigdig! (Mabilis na tatalikod)

si Mang
nagma-
napatu-
kibong lala-
na titig
(Tigid-pagsisisi at panunumbat sa sarili, walang malamang gawin o sabihin
Lus. Naroong pisilin ang mga kamao; naroong tangkaing muling lapitan ang
malaking anak; naroong tanawin sina Mang Ernan na parang napahabag at
tulong . Wala namang imikan ang nangangamasid. Pagkuwa'y walang
bas. Titigil sa may pintuan upang linguni't pag-ukulan na may pagmamahal
si Tony.)

ikinikilos ng
(Wala namang kamalayan ang nagugulumihanan ding si Tony sa mga

Kaniyang ama.)

maisasagawa (Muling babalikan ni Mang Luis ang nakatungong bunso subalit hindi
bagang na ang balak na payapos dito. Mapapabuntung –hininga na lamang at tiim-
aalis. Magkakatitigan sina Mang Ernan.)

teheras si (Pagkalipas ng ilang saglit ay dahan-dahang mauupo sa gilid ng kaniyang
Tony. Kagat niya nang mariin ang kaniyang labi)

ERNAN : (Malumanay subalit madamdamin) Ang buhay, Tony, ay batbat ng
iba't ibang uri ng Pasubok. Ang tagumpay, kaya lalong tumitingkad ay dahil sa kakambal na
pagkaka- sakit. Ang lalaking tumakbo sa mga pagsubok at hamon ng tadhana ay
pinagtatam- puhan ng tagumpay.

TONY : Mang Ernan, kayo man ang nasa lugar ko'y –

ERNAN : -Nauunawaan kita, iho. (Titindig at aakbayan si Tony. Maiino ang
dugong nagmu- mula sa sugat sa tiyan.) Dumudugo ang sugat mo! (Kay Bok) Bok, pakitawag
mo na ang doktor!... (kay Tony) Mabuti'y mahiga ka. Siguro'y maaampat yan.

TONY : (Habang nahihiga) Walang anuman ito, Mang Ernan.

BOK : (Nakaupo parin subali't nakabalabal nan g kumot) Hm ... tsiken pid yan.

DOMING : Sabagay, hakuman yang nasa lugar ni Toni'y – hween ko nga ba.

BOK : Tony, bilib ako sa imo... Gas-mati ka Y-y-yeba!

ERNAN : (Habang bumabalik sa kaniyang teheras; sa sarili) A, kung masusunod lamang ng tao ang Panalangin ni San Francisco ng Asissi, sana'y –

TONY : (Biglang mapapabangon pagkarinig sa tinuran ni Mang Ernan) Pagkaganda-
ganda
kasangka- nga ng “Panalangin ni San Francisco!... “ Bathala, gawin Ninyo akong ...
pan ng kapayapaan... Kung saan may galit –

ERNAN : (Maagap) –bayaang makapaghasik ako ng pag-ibig.”Ang isang maganda pang baha-
an gating gi’y yung”... nasa pagbibigay an gating ikitatanggap ... nasa pagpapatawad kapatawaran.

TONY : (Mabilis) Mang Ernan!... Madali ngang sabihing “Lumimot at magpatawad,”ano ho?
tiyan.) Pero, ar-aruyyy!... (Mapipikit at aasim ang mukha. Hahawakan ang sugat sa

ERNAN : (Makikitang sa pag-aangat ng kamay ni Tony ay punung-puno yaon sa dugo) Tony!
n’yung (kagyat na lalapitan ang binate at pagyayamanin.) Doming! Bok! Pakitawag
Doktor! O nars! Madali kayo!...

BOK : (Hindi pa rin mababakla; hindi titinag) Bals-wals yan!

DOMING : (Patikud-tikod na lalabas subalit doon pa’y sisigaw na Nars!...Nars!...
NAARRRSSS!...

Agarang la- (Muling darating ang nars na nakirinig sa malakas na sigaw ni Doming.
nanggagamutan lapatan ng pampaampat ng dugo ang sugat ni Tony. Samantalang
Mang sila ay siya lamang paglitaw sa may pintuan ng magkasamang P. Abena at
Luis. Walang imik silang magmamasid.)

NARS : Sariwa pang sugat mo kaya huwag ka munang magsasalita nang malakas. At
huwag Kang maggagalaw, ha, Tony?

TONY : Paglabas ko rito'y pupunta 'ko senyong bahay, ha, Lyd? A, Miss Reyes pala!

NARS : Sabi na't puwera muna ang salita. Pagsinuway mo 'ko'y -sigi ka, hm.

TONY : Okey. (Pipikit dapwa't muling didilat. Masusulyapan si P. Abena.
Magpapalitan sila ng ngiti.)

NARS : O hayan, tapos na. Be good, ha, Tony? Promise? (Tatango ang binate;
hahanda na Siya sa pag-alis.)

TONY : Maraming salamat, L-ly – Miss Reyes. Hindi kita malilimot kelaman!
na (Hindi pa rin nakikita ni Tony ang ama sapagkat natatakpan ito ng papalapit
Pari.)

PADRE ABENA : Magkakilala pala kayo ni Miss Reyes ...Mabait at Masipag ang
batang yan. Paris mo

Anak, ang tatay mo'y –nagkita kami. Nakiusap siyang –

TONY : (Malilimutan ang lahat; mapapabangong bigla't puputulin ang pagsasalita ng
ka- usap) Padre! ...Na naman?...

subali't (Hindi mangungusap si P. Abena. Marahan lamang siyang mapapailing;
maagap naman maaalayan si Tony.)

mapapabuntunghini- (Si Mang Luis naman, na naroon pa rin sa may pintuan,ay
balak nga't magkakagat-labi sa namamalas na katigasan ng anak. Mauuntol ang
niyang paglapit.

manood (Si Miss Reyes naman na hindi pa tuluyang nakalalayo ay magaganyak na
masuyong sa tagpong yaong may pangako ng kapanabikan. Lalapitan si Tony at
pagsasabihan.)

NARS : Tony, di ba't sabi sayo'y huwag ka munang gagalaw?...

TONY : Patawarin mo 'ko, Miss Reyes.

NARS : (Tatantuan si Tony) Papatawarin kita, pero sa uli-uli'y ... Sigi, higa na.

(Susunod na sana si Tony subalit magkakatama ang tingin nilang mag-ama.
Matagal silang magkakatitigan.)

PADRE ABENA : (Makahulugan) Anak, tamo si Miss Reyes, nakapagpatawad...

nang- (Hindi tutugon si Tony. Mapapatungo siya. Ganap na katahimikan. Walang
Kakurap-kurap, at halos hindi humihinga sina Mang Ernan sa pagmamasid sa
makikitang may Yayaring dula sa silid na yaon. Sa pagtataas ng mukha ni Tony ay
luha sa kaniyang pisngi.

marahang (Mabubuhayan ng loob si Mang Luis. Dahan-dahan siyang lalapit sa bunsong
ngayo'y nakayupyop sa bisig ni Padre Abena.) (Magaling sa sikolohiya,
mabig- iaangat ng butihing pari ang ulo ni Tony at siya'y unti-unting uurong upang
yan ng ganap na kalayaan ang mag-ama.)(Ngayo'y may kaiba nang sinag sa
mukha si Tony. May kakaiba ring ngiting durungaw sa kaniyang maputing labi. At
... sa isang kisap-mata'y mayayapos siya ng kaniyang ama. Masuyo,
madamdamin, ma- haba ang kanilang pagyayakap.

pusong si (Katulad ng dalawa, mapapaluha rin ang lahat. Maging ang maybakal-na-
ni P. Bok ay mapapakagat-labi't mapapatango nang marahan. Pagdaraupin naman
(Tabing). Abena ang mga palad, titingala nang bahagya at pangiting bubulong.

- WAKAS -